

Finansministern har större frågor att hantera än bara nästa års budget

Dagens Nyheter den 24 augusti 2023

Den ekonomiskpolitiska diskussionen under året har fokuserat på Riksbankens räntehöjningar. I höst kommer debatten förmodligen att handla mer om finanspolitiken i budgetpropositionen.

Penningpolitik och finanspolitik diskuteras ofta var för sig. Men båda påverkar den allmänna efterfrågan och därmed konjunktur samt inflation. Därför kan man egentligen inte ha en uppfattning om den ena politiken utan att även ha en åsikt om den andra. De två typerna av politik bör sammantaget åstadkomma en lämplig efterfrågenivå. Det aktualiserar flera frågor:

- Hur hög bör efterfrågan vara? Riksbanken har försökt dämpa den för att minska inflationen. Tyvärr har diskussionen för mycket fokus på de senaste inflationssiffrorna trots att politiken verkar med betydande tidsfördröjning. Frågan är om det – trots oförändrad inflation i juli – verkligen krävs mer åtstramning eftersom bnp börjat falla och löneavtalen borgar för att lönerna inte skenar.
- Hur bör balansen mellan penning- och finanspolitiken se ut? En grundprincip kan vara att ingendera politik får bli extrem eftersom det skapar stabilitetsrisker. Med hög skuldsättning och stor andel lån med rörlig ränta är svensk ekonomi mycket räntekänslig. Därför vore det olyckligt om penningpolitiken måste bli extra stram för att kompensera för en expansiv finanspolitik.
- Hur fås en lämplig politikmix när Riksbanken bestämmer penningpolitiken och regeringen finanspolitiken? Då det är lättare att ändra penning- än finanspolitik har Riksbanken ”sista ordet” om efterfrågenivån. Paradoxalt nog blir det då regeringen som bestämmer mixen: Riksbankens val av ränta beror på den finanspolitik som först lagts fast. Den återhållsamhet som finansministern aviserat är därför klok: den begränsar räntehöjningarna.

Men finanspolitiken har fler uppgifter än att påverka efterfrågan. En är att motverka att en lågkonjunktur sänker sysselsättningen även på sikt. Det kan ske genom relativt billiga åtgärder som mer arbetsmarknadsutbildning, intensifierade förmedlingsinsatser för långtidsarbetslösa, att äntligen sätta etableringsjobben och en jobbpremie till dem som går till försörjning genom arbete i stället för genom bidrag.

Finanspolitiken bör nu också spela en försäkringsroll. Högre statsbidrag till kommunerna kan motverka att en vikande skattebas leder till verksamhetsneddragningar. Ytterligare jobbskatteavdrag för låginkomsttagare skulle stabilisera deras realinkomster. Men åtgärderna kostar. För att inte budgeten ska bli för expansiv krävs därför hårda prioriteringar.

Det viktigaste i budgetpropositionen är emellertid att lägga en grund för att hantera ett antal långsiktiga systemfrågor.

En parlamentarisk kommitté som ser över de offentligfinansiella målen borde tillsättas. Uppdraget bör vara att först formulera ett tydligt mål för den offentliga skuldsättningen och sedan från det härleda ett mål för det finansiella sparandet. Skuldmålet kan troligen sättas högre än dagens skuldankare på 35 procent av bnp. I så fall bör överskottsmålet ersättas av ett mål om budgetbalans eller ett litet underskott.

Statsbidragen till kommunsektorn bör värdesäkras. Det är centralt för den demokratiska transparensen. I dag har väljarna svårt att veta om höjda statsbidrag i kronor innebär en real ökning eller inte. Formerna för värdesäkring måste utredas. Kommunernas utgifter för varor och tjänster beror på priserna medan kostnaderna för anställda – och skatteintäkterna – följer lönerna. Värdesäkringen bör ske med avdrag för krav på viss produktivitetsökning.

Bidragen till kommunerna borde också regelmässigt öka i dåliga tider och minska i goda. Det skulle bidra till mindre konjunktursvängningar. En förändring i samma syfte vore att göra arbetslöshetsförsäkringen konjunkturberoende så att den automatiskt blir mer generös i lågkonjunkturer.

Reglerna för korttidsarbete i företag med ekonomiska problem bör revideras. Vi har två parallella stödsystem: ett aldrig tillämpat från 2014 och ett från pandemiåret 2020, som då användes i stor skala. Det förra systemet kan bara aktiveras av regeringen i en synnerligen djup lågkonjunktur, det senare är en rättighet i alla lägen för företag som uppfyller kriterierna för stöd. En utredning har föreslagit att bara det nya systemet ska bli kvar.

Slutsatsen borde vara den omvända eftersom stöd oberoende av konjunktur bromsar önskvärd strukturomvandling.

En annan lämplig systemförändring är att i förväg förbereda alternativa paket av bidragsutbetalningar eller skatterabatter till låginkomsttagare för eventuell användning i djupa lågkonjunkturer. Det kunde minska risken för att prisökningar – som på drivmedel och el – leder till hastigt tillyxade prisstöd som motverkar signaler om behovet att hushålla med knappa resurser.

En nåd att stilla bedja om är att regeringen skulle starta ett arbete med en skattereform för att återskapa ett logiskt sammanhängande skattesystem. Om dessutom en gradvis avveckling av hyresregleringen inleddes, kunde man rentav börja tro att vi har en regering som vägleds av liberala ekonomiska principer.

Lars Calmfors